

P. bélyegző kelte: 1912. júl. 5.

Kabos Ilonkának, Lányi Ernő címén

Kamarás  
(Szabadka mellett)

Édes Ilonka húgom, ne haragudj reám, mert dancs, figyelmetlen aggastyán vagyok, de téged változatlanul szeretlek. Mulass jól. A viszontlátásig Bandi bátyád

P. bélyegző kelte: Ér-Szent-Király 1914. júl. 14.

Nagyságos Kabos Edének  
„Érdekes Ujság”Váci körút  
Budapest

Drága szerkesztő uram, ha fölszaladhatok Budapestre, egy látogatásnál meglátod, hogy változatlan, sőt tán még szeretőbb vagyok hozzád s tiedhez. Nagyon szeret s ölel fiad:

Bandi

Esze Tamás

## A FIATAL ADY TEMESVÁROTT

Az *Irodalomtörténeti Közleményekben* újból a közönség elé került Franyó Zoltán cikke: *Ady Endre — mint temesvári díjnok*,<sup>1</sup> amely korábban a *Bánsági Üzenet* c. folyóirat 1957-ben megjelent első s egyben utolsó számában látott napvilágot.<sup>2</sup> Ne menjünk el szó nélkül mellette, itt az ideje, hogy összefoglaljuk a fiatal Ady temesvári tartózkodásáról szóló cikkeket, közleményeket mondanivalóit és közreadjuk azokat a dokumentumokat, amelyek róla ebből az időből fennmaradtak.

Ady temesvári tartózkodása iránt akkor támadt érdeklődés, amikor 1923-ban megjelent és Temesvárra is eljutott Ady Lajos Ady-életrajza.<sup>3</sup> A könyv hatásáról így számolt be — a maga sajtósági stílusában — Pogány László a *Temesvári Hírlap* 1924. május 6-i számában.<sup>4</sup>

„Ady Lajos könyve Ady Endréről mint valami hatalmas kő cuppant bele a magyar irodalmi élet nem éppen sima tükrű tavába és a miatta keletkezett vita hullámai, bár csekélyebb rezgéssel, csak most gyűrűztek el mihozzánk. Nem mondhatni, hogy Temesvárott, érdekességével arányban álló érdeklődés mutatkozott volna a könyv iránt, azonban egy bizonyos felfigyelés mégis észlelhető a Temesvári Hírlapnak a könyvről szóló múlt heti kritikája nyomán és amire eddig senki sem gondolt, szemfüles riporterek a húsz éves Ady temesvári időzésének történetét is kifürkészték, kinyomozták.”

A *Temesvári Hírlapnak* az a száma, amelyben Ady Lajos könyvének bírálata megjelent, hiányzik a budapesti könyvtárakból, ezért nem tudjuk megmondani, vajon érte-e kritika azért, hogy csak futólag, adatok közlésétől lehetőleg tartózkodva emlékezett meg a fiatal Ady rövid, de számára igen emlékezetes temesvári díjnokoskodásáról. A közleményünkben megjelent dokumentumok arra vallanak, hogy Ady Lajos nem azért volt szűkszavú, mert nem ismerte a részleteket s nem is tulajdonított jelentőséget bátyja temesvári élményeinek, hanem szándékosan volt feledékeny: amikor könyvét írta, valamilyen okból már nem szívesen gondolt arra a családra, amelyhez korábban őt is erős szálak fűzték; arra az „ismerős”-re, aki Adynak állást szerzett a temesvári királyi táblán azzal a szándékkal, hogy egyengetni fogja az útját a bírói pályára.

<sup>1</sup> LXIX/1965. 199—204. Ady Endre — táblai díjnok úr címmel.

<sup>2</sup> „Az RNK írószövetsége temesvári fiókja magyar tagozatának kiadványa.”

<sup>3</sup> Ady Endre. Budapest, 1923.

<sup>4</sup> Ady Endre és a „temesvári asszony” című cikkében. *Temesvári Hírlap*. XXII/1924. 100. sz.

Miután beszámolt könyvében Ady budapesti jogászkodásának kudarcáról, ezeket írja:

„Ilyen körülmények között valóságban Kolumbus-tojásként hatott egy Temesvárról érkezett levél, amelyben családuknak egy Mindszentről elszármazott ismerőse azt írja: menjen el Bandi Temesvárra, ott a kir. táblánál 90 krajcár diurnum mellett díjnoki állást nyerhet. Havi 21 forintért kapni fog teljes ellátást, csöndes kis szobával, ahol — a régi barátoktól, a „rossz társaságtól” elszakítva, szépen készülgethet vizsgálataira. Aztán, ha majd elvégezte a jogot, s a bírósághoz óhajt menni, a díjnoki éveket beszámítják a szolgálatba, s egyszeribe aljegyzői kinevezést fog nyerni.

Ennyi csábító előny hatása alatt a családi tanács úgy döntött, hogy a jogász úr az 1897/8. tanévre iratkozzék be hát Budapesten, de nyomban menjen le Temesvárra, — mint Bandi tréfásan mondogatta — *jogtávhallgatni*. Úgy is történt.

.....  
A III. félévre — szabványos módon — magyar közjogot vett fel Lechnertől, jogbölcseletet Piklertől, közgazdaságtant Földestől, nemzetközi jogot Csaradától, törvényszéki orvostant Csatárytól. A felvett tárgyak hallgatására persze, nem kerülhetett sor, mert ő szeptember végén, a tanárokkal való index-látomozás után, leutazott Temesvárra.

Hogy a diurnista-foglalkozás nagyon kevésbé volt ingyére, az nem lehet meglepő dolog; 90 krajcár pedig az akkori időben sem volt valami nagy összeg, s így — bár hazulról is érkeztek közben pénzecskék és élelmiszeres csomagok — a délelőtti díjnokoskodás mellett délutánonként még privát órákat is kénytelen adni az iroda-igazgató fiának.

Különbön magát a várost sem szerette semmiképpen sem. Akkor még nagyon is német-jellegű volt Temesvár, már pedig ő Goethe-nyelvvel élete fogyatig hadilábon állott. A csak teuton-nyelven beszélő öreg sváb-háziasszonya kedvéért azonban lassanként törni — még pedig a szó teljes értelmében: *törni* — kezdte a németet. Mint maga emlegette később, ő is — ungarisch-deutschul — *Tausender*-nek nevezte el a ház utcai részén lakó k. u. k. ezredest.

Temesvár tehát, no meg a diurnista-kenyér, hamarosan izetlenné lett a Bandi számára. Alighogy megtelepszik Temesvárott, heves vágyódást kezd érezni az otthon, a szülőkebb patria: a hehépupás vén Szilágyság iránt.

Ez a lelkiállapot, a folytonos hazavágyódás, hosszú pauza után termékeny, bőségesen buzgó forrásává lesz új meg új verseknek. A zilahi helyi újság, a tisztességes hangú és színvonalú *Szilágy* tárcarovatában sirja el bánatát, melyet amiatt érez, hogy elszakadt a Szilágyságtól, a jó barátoktól és — Zsókatól. Egyik-másik ez időből való verse nem válik szégyenére a későbbi Ady Endrének sem (*Milyen az ősz?*). Valami ilyesfélét gondolhat róluk ő maga is, mert saját neve alatt ezek a költemények jelentek meg először. (Eddigi írói pszeudonymja: „Yda” és „Adieu Bandi” volt felváltva.) Három keserves hónapot (1897 okt.—dec.) valahogyan kihúz Temesvárott. Karácsony táján azonban súlyos beteg lesz: egy makacs influenza roppant elgyötri s közben a „Venus vulgívaga” útszéll rózsájának tövisei is megsértik. A kettős betegségtől teljesen elgyöngül, úgy hogy január elején az édes anyáknak kell elutaznia utána, s haza hoznia Érmindszentre.

A temesvári 3 és 1/2 hónap életének talán legszomorúbb időszaka volt. Még évek múlva is borzongva emlegette, hogy milyen irtózatos karácsonya volt az 1897-i: betegen, pénztelenül, fűtetlen szobában és egyedül töltötte a szent estét. Akkor fogadta meg, hogy bárhol lesz is, hacsak mód nyílik reá, karácsonyra mindig hazajő Mindszentre.”

Az a levél, amelyet könyvében Ady Lajos említ, ma már ismeretlen. De így, kivonatossan is beszélő dokumentum arról, hogy a mindszeinti Ady-család és a Mindszentről Temesvárra elszármazó familia nem csupán ismeretségben, hanem meghitt barátságban élt egymással. Adyék őszintén megírták Temesvárra a család jó barátjának „Bandi” esetét, erre jött válaszul a szíves hívogatás, felvillantva benne a jövő kedvező lehetőségét.

De hát ki volt az az „ismerős”, akinek nevét Ady Lajos elhallgatta? Ha más forrásból nem ismernénk is, megtudnánk Ady Lőrincének egy keltezetlen, de borítékjáról mégis datálható leveléből: 1897. november 11-én adták postára Érkáván, s 12-én érkezett meg Temesvárra. Címzése: „Tekintetes Makoldy Miklós úrnak királyi ítélő táblai iroda tiszt Temes vár királyi tábla palota.”<sup>6</sup> A levél válasz Makoldyék egy másik, szintén ismeretlen levelére, amelyben egy olyan fényképet ígértek a családról, amelyen Ady is rajta van, s beszámoltak neki „rosz fija” könnyelmű életmódjáról és arról is, hogy valamivel megbántotta őket. Íme a levél:

<sup>6</sup> A Magyarországi Református Egyház Gyűjteményi Főigazgatósága őrizetében van.

„Kedves Berta és Miklós

a várva várt kedves képet meg kaptuk mondhatom nagyon sikerült kép különösen a kedves aranyos margit igazi gyermek angyali szende arczát menél többet nézem anél több nézni valót talállok rajta te pedig kedves Bertám talán örök ifju akarsz maradni igazán le olvasom az arczotokról a lelki nyugotságot óh ne is ismerjétek meg soha azt a fájdalmat a mit szüle csak gyermekéért érezhet szivemből kívánom én nagyon meg vénültem és nagyon meg tört a sok lelki kin különösen most két holnap olta anyira meg viselt meg tört a hatalmas lelki és testi erő az egeségem alig hiszem hogy többé visza nyerjem orvos gyógykezel de legkiseb izgatotságtól is mentve kel legyen mert nagyon komojra változhatnak igaz nem nagy baj lene egy ki szenvedet lélekel keveseb lene na de ha lehet próbáljuk küzdeni tovább kérlek lelkem Bertám szivedből lelkekből engegy meg endrének ne haragudy rejá felejsd el neved egy perczig sem komojan legyenek jók hozá gondoljátok el hogy nem csak vele teszték jót avall hanem egy sokat szenvedet anyát is boldogitok igazosátok az ő utjait és a hejes irányt mutósátok meg neki hisz anyira biztam benetek talán jobban mint önön magamba tehát ismételten kérlek szeresétek szegény rosz fijamat isten

álgyon beneteket minden áldásával számtalanszor csókol őszintén szerető barátnétek

Mari

hát a tanulás nem megy persze mert nincsenek könyvek kérlek Miklós lelkem mond meg Endrének várom a választ szeretném már más oldalát intézni a dolgoknak de várom az ő levelét”

Ez a levél az Ady- és a Makoldy-család meghitt, bensőséges barátságáról vall: a feleség „lelkem Bertám”, a férj „Miklós lelkem”. Atyafiságra azonban semmiképpen nem lehet következtetni belőle, hiszen Adyné így búcsúzik a Makoldy-házaspártól: „őszintén szerető barátnétek”.

Az említett családi kép ama példánya, amelyet Makoldyék maguknak tartottak meg, ezzel a levéllel együtt került elő.<sup>6</sup>

Egy későbbi visszaemlékezésből, Ady temesvári hivatalfőnöke fiának, Omaszta István-nak elbeszéléséből tudjuk meg, mi történt Ady és Makoldy között:

„Apám mesélte akkoriban, hogy Ady nagyon megharagudott érmindszenti ismerősére, Makoldy Miklósról és jó barátja, Ladányi Dezső társaságában igen erőlesen felelősségre vonta. Ady harcias hangulatában párbajra akarta kényszeríteni Makoldyt, a dolog azonban végül mégis békésen intéződött el az „Arany Ökör” kocsmaszta mellett.”

A két család barátsága megmaradt azután is, hogy Makoldy szép terve Endre boldogulásáról a birói pályán összeomlott. Adyék a történekeért nem Makoldyékot hibáztatták, s nem rótták terhükre fiuk rettenetes karácsony-estéjét sem, amelynek részleteiről Ady Lajos nyilván Endrétől értesült. Éppen Ady Lajos leveleiből állapíthatjuk meg, hogy a két család barátsága töretlenül élt tovább. 1902. május 27-én megküldi Makoldynak a kolozsvári Egyetemi Kör 1901–1902. tanévi választmányáról készített, levelezőlapon sokszorosított fényképet.<sup>7</sup> Az Egyetemi Kör elnöke dr. Bodor Antal,<sup>8</sup> főtitkára Ady Lajos. Majd hat évvel később, 1908. június 13-án a családi levelezés régi, kedves hangján válaszol Makoldy egy hívogatására.<sup>9</sup>

„Kedves Miklós Bátyám!

Részben a Margitka levelére, részben a Miklós bácsi még június közepén írott levelére akarja ez az én mostani levelém megadni a választ. — Hogy csak most, annak az oka nemcsak az én elsőrendű levélírói restségem, sőt iszonyodásom (július és augusztus hónapokban) az irástól, — hanem az a körülmény is volt, hogy lehető biztos terminusok megírását terveztük e válasz-adásban.

S lám, még sem rukkolhatok elő biztos dátummal. Mint méltóztatnak emlékezni, az édesanyám fürdőre való indulását terveztük a temesváriki- (vagy le-?) rándulás időpontjául. S ez még most is csak függő dátum. Nagy valószínűség szerint e hó 22–25. között lessz. Napra való biztossággal azonban még mindig nem beszélhetünk. Haha, a szegény gazdálkodó ember ezer körülménytől, véletlentől van befolyásolva a maga dolgaiban.

<sup>6</sup> A Ráday Könyvtár Ady-gyűjteményében van.

<sup>7</sup> Ugyanott.

<sup>8</sup> L.: GULYÁS PÁL: Magyar írók élete és munkái. III. (Budapest 1941.) 660–662.

<sup>9</sup> L. a 6. jegyzetet.

Akkor azonban — az említettem 22—25.-e között — nagy valószínűség szerint indulunk. S ha csak valami nagy és jelentős dolog közbe nem jő, a fürdés *előtt* Temesvárra is elnézünk, meglátogatandó a mi rég látott kedves, jó embereinket: Miklós bácsit és családját.

Természetesen: közben sok minden történhetik, s az édes apámmal még a nervus rerum gerendarum: a *pénz* irányában súlyos kis tárgyalásoknak kell előbb végbemenniök, — de hát én azért jó reménységgel vagyok az ut sikere iránt — s ennek előre is örülök. Mert valóban mind-ketten, édes anyám is, én is erősen vágyunk ám Temesvárra.

Addig még — természetesen — irni fogok, tudósítva Miklós bácsit a pontos érkezési időről.

A remélt viszontlátásig is a Berta néni és a Margitka kezeit csókolom, Bátyámat szeretettel ölelem.

Vagyok igaz tisztelő öccse

Érminsztent 1908. VII. 13 (*hétfő*).

Ady Lajos.

Makoldy Margit is — aki ekkor már eladóleány — igen hívogatja Ady Lőrincnéhez írt levelében Adyékát Temesvárra. Az ő levelére, amely nyilván Ady Lajosnéval együtt érkezett meg Temesvárra, így válaszolt Ady Lőrincné:<sup>10</sup>

„Kedves Margitkám

Kedves levelét ma kaptam a mire is a következőkbe válaszolok a levelet meg kaptam amit édes apa küldöt de Lajos csak pár napja jöt haza és így nem volt kivel határozni most pedig ijen formán let meg határozva hogy énnekem el kel menem a váradi fürdőbe mert fáj a lábom és oda Lajos is le kísér és onan le megyünk temes vára de ez az aratás meg történte után lehet eléb nem mert a szegény falusi embernek az azévi küzdelmének a bére le aratni bé hordani és még a czeplés jön adig illetve az időközbe mehetünk és megyünk el nagyon szépen köszönöm kedves Margitkám a kedves figyelmét higyemeg rég óhajtot tervem sikerül azal ha mind anyiokat színről színre meg láthatom vagy is láthatjuk adig is a viszont látás reményébe édes anyukáját és apukáját üdvöljük magát számtalanszor csokolja

Mari nénye”

Ezekben a levelekben csak Ady Lőrincné és Ady Lajos barátkoznak Makoldyékkaal, s Ady Endre? Makoldy Margit leánya, Hegyi Rezsóné Comsa Margit<sup>11</sup> elmondotta nekem, hogy „édesanyja elbeszélése szerint Ady Endre mindaddig, míg Párizsba ki nem ment minden nyáron megfordult Temesváron és diákkorában a vakációban is”. Valóban így történt-e? — ennek még utána kell nézni.

Ez a családi közlés is arra vall, hogy Ady is barátságban maradt a családdal. 1902-ben emléksorokat írt Makoldy Margit emlékkönyvébe, bizonyára egyik temesvári látogatása alkal-mával. Az emlékkönyv megmaradt, egy budapesti gyűjtő birtokába került.<sup>12</sup>

Megszakadt-é, mikor és miért szakadt meg a két család barátsága? Kockáztassuk meg azt a feltevést, hogy Makoldyék szívesen adták volna leányukat feleségül Ady Lajoshoz, mint-ha a szíves hívogatás is erre utalna. Ady Lajos azonban 1910. június 27-én Kaizler Annát, Kaizler Lászlónak és Jakó Ilonának, egy Adyékkaal közeli ismerős családnak a leányát vette feleségül, akit Ady Lajosné visszaemlékezése szerint Ady Lőrincné régen, már kislány korá-ban kinézett menyének.<sup>13</sup> Lehetséges, hogy a két család ekkor hidegült el egymástól.

\*

A Makoldy-családról és Makoldy Miklós személyi adatairól is összegyűlt néhány doku-mentum a kutatás során.

A család ismert őse Makoldi Sámuel erdődi predikátor.<sup>14</sup> Nemes embernek tekintették Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 1629. július 13-án kiadott ama diplomája alapján, amelyben a predikátorokat és maradékaikat megnevesítette.<sup>15</sup> 1678-ban Makoldy János a szatmári iskola

<sup>10</sup> L. az 5. jegyzetet.

<sup>11</sup> Tőle valók a Ráday Könyvtár Ady-gyűjteményében található temesvári darabok.

<sup>12</sup> Hegyi Rezsónétól vásárolta meg.

<sup>13</sup> Az ismeretlen Ady, akiről az érminsztenti levelesláda beszél. Közli Ady Lajosné. (Budapest 1942. 29).

<sup>14</sup> „Akosi Makoldi Sámuel nemességét elismerte egy királyi határozat, a miről a Gubernium 1624-ben Közép-Szolnok vármegyét értesíti.” PETRI MÓR: Szilágy vármegye monographiája. VI. (H. n., 1904.) 65. — Közép-Szolnok vármegye 1775. január 28-án felszólítja Makoldi Sámuel akosi nemes és Makoldi Mihály érszentkirályi predikátort, hogy igazolják Makoldi Sámuelről való leszármazásukat, aki Bethlen Gábor 1629. július 13-án kiadott — a predikátort rendet megnevesítő — diplomája alapján, mint erdődi predikátor lett nemessé. A Ráday Könyvtár Ady-gyűjteményében.

<sup>15</sup> RUGONFALVI KISS ISTVÁN: Az egyházi rend közjogi helyzete Erdélyben és Bethlen Gábor armalisa. Theologiai Szemle. XII. (1936.) 286—301.

rektora, Kis-Hont vármegye nemesei közül való birtokos.<sup>16</sup> Tőle származott Makoldy (Makódi) Mihály, aki 1775-ben — amikor a család nemesség-igazolási pert folytatott Közép-Szolnok vármegye előtt — érszentkirályi predikátor és már 1776 tavaszán, egészen 1773-ig, mint ákosi és nagykarolyi predikátor, esperese a középszolnoki egyházmegyének.<sup>17</sup> Fiai: Sámuel<sup>18</sup> és István. Az említett Makoldyak Makoldy Miklós ősei, mert a róluk szóló családi okmányok az ő birtokában voltak.<sup>19</sup>

Makoldy Miklós 1853. január 24-én született Érmindszenten. Szülei: Makoldy László és Ujvári Terézia. 1877. szeptember 13-án kötött házasságot Krasznamihályfalván Szőke Berta tizenhét éves hajadonnal.<sup>20</sup> Hegyi Rezsóné úgy tudja, hogy Szőke Berta apja, vagy talán nevelőapja református lelképítő volt.<sup>21</sup> Csak a Makoldy- és a Szőke-család genealogiájából lehetne megállapítani, mi a valóság abban, amit Hegyiné a két család rokonságáról mondott: „Nem tudja, hogy nagyszülei a Makoldy- vagy a Szőke-család révén voltak-e rokonságban Ady Endre édesanyjával. Mint unokatestvérek tartották a rokonságot és gyakran látogatták egymást.” Véleménye a Szőke-rokonság felé hajlik: „A fényképeken Ady Endre édesanyja és Makoldy Miklósné, Szőke Berta nagyon hasonlítanak egymásra.”

\*

Az Ady temesvári hónapjairól szóló cikkek közül legértékesebb Wilhelm Stepperé: *Andreas Ady als Tagschreiber an der Temesvarer kön. Tafel*, amely a *Temesvarer Zeitung* c. napilapban jelent meg az 1924. június 12-ét megelőző valamelyik számban. A napilap 1924. évi folyamata is hiányzik a budapesti könyvtárakból, tartalmát csupán a *Pester Lloyd* 1924. június 12-i, reggeli számában közölt kivonatból ismerjük.<sup>22</sup>

A következő temesvári Ady-közlemény Tristis Vilmos novella-stílusban írt cikke a *Temesvári Hírlap* 1924. június 8-i számában: „A húsz éves Ady sok vihartól tépázott temesvári napjainak egyikét mondotta el Ady hivatalbeli társai és akkori kompániája néhány tagjának elbeszélése nyomán.” Stílusát címe is elárulja: *Veres Ferkó három Pengő forintja. Történet, melyben Ady Endre királyi ítélő táblai díjnak szomorú sorshúzásáról és hajléktalanságáról emlékezik meg a késői krónikás.*<sup>23</sup>

Két esztendővel később a *Temesvári Hírlap* 1926. augusztus 8-i számában jelent meg Tristis hasonló stílusban írt újabb cikke: *Ady Endre, a házitánító.*<sup>24</sup> Ady hivatali főnökének, Omaszta Lajosnak két kisebb fiát korrepetálta. A cikk az idősebb fiú, István visszaemlékezése alapján készült.

Franyó Zoltán cikke 1957-ben részben kiegészíti saját kutatásai alapján az Ady hivatali működéséről szóló adatokat, az Omaszta-visszaemlékezéseket Tristis iratának felhasználásával közli.

Foglaljuk össze ezekből a cikkekből a hitelesnek tekinthető adatokat, lehántva róluk az átlagolvasó ízléséhez alkalmazott „hangulatkeltő” túlzásokat.

Ady 1897. szeptember 23-tól 1898. január 27-ig díjnokoskodott a temesvári királyi ítélőtábla segédhivatalában. A hivatal vezetője, Omaszta Lajos szeptember 23-án jelentette a tábla elnökének, hogy Stojkovits Mihály helyét Ady Endre joghallgató foglalta el a segédhivatalban.<sup>25</sup>

Amidőn Ady később, 1909 októberében egy *Nyugal-matinéra* lelátogatott Temesvárra, Franyó Zoltánnak elbeszélte első temesvári élményeit:

<sup>16</sup> Kishont vármegye 1781. június 20-án testimonialist ad Makoldi Sámuel és Makoldi István számára arról, hogy a vármegye 1678. évi protocolluma szerint Makoldi János, a szatmári gimnázium professzora a megye nemesi közé tartozott és kapusi birtokos volt, s ezért Tiszteletes Makoldi Mihály, akinek a kérvényező Sámuel és István fiai, szintén nemesember volt. A Ráday Könyvtár Ady-gyűjteményében. — Makoldi Jánosról. SZINNYEI JÓSEF: Magyar írók élete és munkái. VIII. (Budapest 1902.) 432–433.

<sup>17</sup> Eletrajzi adatait l.: PETRI: I. m. 66.

<sup>18</sup> Az 1774. évi megyei összeírás szerint Ákos községben két jobbágya volt. — Az ő unokája lehetett a Szinnyeinél említett Makoldy Sámuel.

<sup>19</sup> A Makoldy-család nemességigazolási iratai az Országos Levéltárban elpusztultak.

<sup>20</sup> Anyakönyvi kivonatok a Ráday Könyvtár Ady-gyűjteményében.

<sup>21</sup> Szőke nevű lelképítővel azonban az erdélyi református egyház névtárában (Névkönyv az erdélyi ev. ref. anyaszentegyház számára) nem találkoznak. Szőke Albert 1878–1881 között tanító Nagyfülpösn. (XXI/1878–XXIV/1881).

<sup>22</sup> LXXI/1924. évf. 114. sz.: „In der Temesvarer Zeitung veröffentlicht Wilhelm Stepper sehr interessante Erinnerungen an den Temesvarer – Aufenthalt Andreas Ady. Sie können als schätzenswerter Beitrag zu der Biographie dieses grossen Dichters angesehen werden, um so eher, als selbst die Lebensgeschichte Adys von dessen Bruder Ludwig – bisher das zuverlässigste Werk über den Dichter – den Temesvarer Aufenthalt des Poeten nur ganz flüchtig streift und von dessen dortigen Leben nichts mitteilt.”

<sup>23</sup> XII/1924. évf. 127. sz.

<sup>24</sup> XXIV/1926. évf. 177. sz.

<sup>25</sup> Ez az adat Stepper cikkéből való.

„Milyen döbbenet fogta el, ahogy tizenkét év előtt a vasuti állomásról majdnem egy óra hosszat dőcögött vele a lusta lóvonat a József-városon és a belvárosi terpeszkedő, sivár, beépítetlen telkeken keresztül, egészen a város központjában levő „dikasztériális” palotáig. Ez a Bach-korszakbeli, iromba, kaszárnya-szerű épület, melyben még ma is sötét, rideg folyosók mentén a törvényszék és a tábla irodái sorakoznak, nagyon lehangolta Adyt; mikor felért az első emeletre — mondotta —, a legszívesebben azonnal megfordult volna, hogy szöjkék ebből a barátságatlan városból. De mégis erőt vett magán és a huzatos irodák útvesztőjében a legsötétebb keresztfolyosó végén, a patkányszagú táblai irattárban megkereste azt az érmindszenti ismerősét, Makoldy Miklóst, aki már előtte egyengette útját. Vele együtt ment be rozváci Omaszta Lajos fételtáblai segédhivatali igazgatóhoz jelentkezni.”<sup>26</sup>

1897-ben, amikor Ady Temesvárra került, a tábla segédhivatalában három irodatiszt dolgozott: rangsorban Makoldy volt az első, utána Udvardy Ferenc következett, végül pedig Farkas Géza. Ady idézett visszaemlékezéséből az látszik, hogy Makoldy az irattárt is kezelte. A díjnokok Udvardy keze alatt voltak.<sup>27</sup> Róla így emlékezik meg a *Temesvári Hírlap* szerkesztője Tristis cikkéhez (*Veress Ferkó három pengő forintja*) írt néhány soros bevezetésében: „A szereplők Ady kollegái: Feri bácsi, Ady közvetlen hivatali felettese, néhai Udvardy Ferenc, Udvardy Sándor rendőrtisztviselő édesapja.” A cikk mellett a szerkesztő Ady debreceni arcképét közölte ezzel a magyarázattal: „A képet hivatalbeli kollegájának és barátjának, Ladányi Dezső lippai nagykereskedőnek adta Ady Temesvárról való távozásakor, 1898 január utolsó napjaiban.” A kép abban tér el az eredetitől, hogy a másolat következtében Ady arca balfelé fordul.<sup>28</sup> Ady egy másik díjnoktársa „Veress Ferkó” volt. Nem bizonyos, hogy Tristis valódi nevét említi a róla szóló, nem valami izléses historiában. „Veress Ferkó legkedvesebb cimborája a Bandi gyerek.”

A történet arról szól, hogy „Veress Ferkónak pénze volt”, s miként verik el ezt a pénzt „a táblai segédhivatal úrai”. Így kezdődik:

„Nagy csend támadt a szenzációk közlés nyomán. Csodálkozás volt ez a csend, meglepetés komoly döbbenete, becstelenséges, tisztességes hitetlenkedés. Az öreg Udvardy nagyot csapott az asztalra és egyszerűen kijelentette: nem hisszük, rágalom. Ha már az öreg Udvardy, a Feri bácsi ezt mondja, így kellett, hogy legyen. A Három csikó hosszú segédhivatali asztalánál az öreg Udvardy véleménye volt a hivatalos felfogás. Ez ellen hiába kapálóztak az asztalvégi ifjak. Feri bácsi mondta és punctum.”

Ezt a néhány sort azért idéztük, mert bepillantást enged abba a hivatali szobába, ahol Udvardy Ferenc — aki bizonyára nem öreg ember még, hiszen csak 1895-ben került a temesvári táblára — irányítja a „három csikó”: a három díjnok munkáját. Az volt a feladatuk, hogy — mivel akkor még nem igen voltak a magyar hivatalokban „kézzel való írást pótoló gépek” — ők sokszorosítsák kézírásos másolattal a temesvári tábla végzéseit és ítéleteit. Frányó 1925-ben, amidőn „Ady díjnoki tevékenységének nyomai után” kutatott a tábla irattárában, abban a kézbesítő könyvben, amelyben a díjnokok az iratok átvételét igazolták, 255 esetben találkozott Ady aláírásával. Figyelemre méltó Frányó cikkének ez a néhány mondata:

„Később, 1944-ben Schiff Béla, a pár év előtt elhunyt temesvári újságíró említi, hogy Surdu Luca, akkori táblai aljegyző, az iratok kiselejtezése után is egy-kettőre vagy ötven olyan ügyiratot emelt ki, amelyeken Ady Endre névalírása látható. Ezeket az ítéleteket néha több példányban kellett leírni, hogy a másolatokat elküldhessék az érdekelt bíróságoknak. Amikor több másolatot készítettek, az egyik leíró díjnok hangosan olvasta a szöveget, a többi pedig egyidejűleg írta.”

<sup>26</sup> Az Ady-korabeli Temesvárról gondos tájékoztatást ad BERKESZI ISTVÁN könyve: *Temesvár szabad királyi város kis monographiája. Az Országos Középiszkolai Tanáregyesület XXXIV. közgyűlése alkalmára a Temesvár-kerületi Tanári Kör megbízásából írta* —. Temesvár, 1900. „A Belváros északi részén fekvő kormányzséki épület három emeletes colossusa, vagy a mint közönségesen nevezik „dicasteriális palota”, Temesvár legnagyobb épülete. Van három udvara; van benne 273 szoba, 20 kamara, 34 konyha, 65 pincze és 27 raktár. A szabadságharc után felállított Szerb Vajdaság és Temesi Bánság kormányépületének készült, de mire felépítették, akkorra már megszűnt a Woiwodina. Jelenleg itt van elhelyezve a Temesvárt székelő legtöbb állami hivatal, ...” (63–64. l. az épület képével.)

<sup>27</sup> Makoldy hivatali pályafutását a budapesti királyi ítélőtáblán kezdte, mint „járulnok”. Ez a furcsa elnevezés alighanem segédhivatali gyakornokot jelent. Nevével először 1886-ban találkozunk a járulnokok névsorában, a rangsorban ő az utolsó: a tizedik. Ekkor már 33 éves, hat éve már nős ember. Életéről nincs korábbi adatunk. 1890-ben ő a második járulnok. 1891. és 1893. között neve nem fordul elő „Magyarország tisztí cím- és névtára”-ban. 1894-től 1910-ig a temesvári királyi ítélőtábla segédhivatalában működik. 1894-ben ő harmadik, 1895-ben a második, 1897-től az első irodatiszt. 1897-től működik mellette mint második: Udvardy Ferenc. Makoldy 1911-től Budapesten a Curian teljesít szolgálatot, mint első irodafőtiszt, 1913-ban már a segédhivatali igazgatók egyike. Nyugdíjba vonulásának és halálának évét nem ismerjük.

<sup>28</sup> Az arckép hú másolata megtalálható Ady Lajosné említett könyvében: a 16. és 17. lap között.

A másolatokat ezután egyeztettek. Az iratok felzetéről kiderül, hogy ki volt a tisztázó, ki volt az egyeztető. Franyó most idézett soraiból arra gondolhatunk, hogy a már említett temesvári Ady-cikkeken kívül van még egy ismeretlen Ady-cikk is: a Schiff Béláé. Az iratok felzetei alapján Franyó még két táblai díjnokról szól: az egyik Deáreágo,<sup>29</sup> a másik pedig Gyertyánffy György első alapvizsgás jogász. Úgy látszik, Franyó beszélt Gyertyánffyval Adyról, de csak ennyi az, amit cikkében ő reá hivatkozva mond el:

„Gyertyánffy György, akit sokkal később végrehajtónak neveztek ki, elmondotta, hogy még Ady ottléte idején egy Forint harminc krajcárra emelték fel aapidíjakat. Ezzel javult kissé a díjnokok nyomorúságos helyzete.”

Stepper is hivatkozik cikkében Gyertyánffyra:

„Dem Amtskollegen Georg Gyertyánffy (jetzt Gerichtsvollzieher) klagte er oft, dass er nach Hause gehen und seine Amtswürde an den Nagel hängen wolle. Er habe die Absicht, Journalist zu werden.”

Ady temesvári lakásáról részletesen beszél Franyó a már említett cikkében:

„Makoldy közben már lakásról is gondoskodott. A levelében jelzett „csöndes kis szoba” a Józsefvárosban, az akkori Arany János-utca 13. (ma Ion Ghica-utca 12) számú házában volt. Az alacsony, vedlett vakolatú, sárga ház, közepén nagy tölgyfakapuval, ma is változatlanul olyan, mint amikor Ady Endre lakott benne. A kaputól balra lévő lakrésznek három szobája, konyhája és éléskamrája van. Egyik szobájának két ablaka az utcára nyílik. Itt lakhatott az a nyugalmazott közös hadseregbeli ezredes, akit Ady — aki keservesen törte a német nyelvet, — „Vetti néni” nevű lakásadónőjével folytatott kényszerű dadogásai során „Herr Tausender”-nek nevezett. Az udvar felől nyílik Ady egykori butorozott szobájának bejárata, — itt még ma is olyan állapotban van minden, mint akkoriban volt.

Az új díjnok úrnak lakásától a hivatalig naponta elég hosszú utat kellett megtennie, legtöbbször gyalog, mert az elsejét követő pár nap múlva már lóvasútra se tellett.”

Itt lett volna mindvégig Ady temesvári lakása? Ebben a szobában töltötte „beteg, pénztelenül . . . egyedül a szentesét?” „Vetti néni” rá sem nézett karácsony estjén a beteg fiúra? Stepper cikkéből megtudjuk, hogy „die alte Frau Wetti”, akiről a szerző azt is tudja, hogy Mercifalván született, bizony fukar teremtés volt, s nem is volt megelégedve lakójával, mert:

„Er kam Wochen hindurch jede zweite, dritte, oft jede Nacht mit Sang und Klang nach Hause. Guter Rat, Ermahnungen nichts fruchtete.”

Bizonyára panaszkodott rá Makoldynak, s Ady talán azért keveredett „lovagias ügybe” pártfogójával, mert az megintette őt. Lehetséges, hogy állandó pénzzavara miatt szobáját sem fizette rendesen, bár „Adynak nagy nehezen sikerült a havi öt forintos lakbért kiszurkolni otthon.”

Tristis pontatlan, regényeskedő cikkéből arra lehet következtetni, hogy Ady elköltözött vagy el akart költözni „Vetti néni”-től. A „Veress Ferkó” pénzéből való éjszakai mulatozás után, hajnali ötkor „a banda szétzüllött”.

„Hazamentek. Veress Ferkó ‚kivételesen’ hajléktalan volt. — Bandi te hogyan állsz lakás dolgában?”

Erre nem adhatott pontosabb választ Ady Bandi. Éppen költözködött. A lakásügy nem volt rendezve. Félig-meddig ő is hajléktalan volt.<sup>30</sup>

Ekkor — bizonyára csak ebben az egyetlen egy esetben — történt, hogy Ady és „Veress Ferkó” az „Aranyszarvas” nevű, csak Lencz János-féle szálló omnibuszába húzódtak be rövid alváásra, s csak akkor ébresztették fel őket, amikor kiértek az állomásra.

<sup>29</sup> Talán olvasási hiba „Dereáno” helyett. Dereáno Vilmos 1903-ban albiró a lévai járásbírószágon.  
<sup>30</sup> Omaszta Lajos — Ady egyik tanítványa — bátyja, Omaszta István elbeszélése nyomán — Franyó szerint — így emlékezett meg Ady szobájáról: „Novemberben történt, hogy Ady valami kiadósabb lumpolás után pár napig betegeskedett. Dermesztően hideg, fűtetlen szobában feküdt. Pista elindult az iskolába, de észbe jutott a beteg házitanító, és elhatározta, hogy inkább őt látogatja meg, mint a piaristák ódon iskolaépületét. Néhány hasáb fát hozott a hóna alatt és befűtött. Ady a pokrók alatt gubbasztott; az éjjeli szekrényen egy palack bor.” Ez a részlet azonban Tristis cikkéből került át Franyóéba, lényegtelen módosítással. Tristis az esetet Omaszta Istvántól hallotta. Az ő szövegét a cikkben idézzük.

Ady temesvári napjai bizony sivár napok voltak, bárhogy próbálgatják is a visszaemlékezők hangulatot színekkel ékesíteni. Miután unalmas és kedvetlenítő hivatali munkáját eléggé jól elvégezte, átadta magát a „szórakozásnak”. „Testet-lelket emésztő folyamatos italozás, dorbézolás és hetvenkedés jellemezte a századforduló táján és még azután is sokáig a hivatalokban veszteglő „úri fiuk” szórakozását. Valóban Ady volt-e kezdeményező ezekben, ő alakított-e kompániát maga körül, vagy csak beilleszkedett egy helyi társaságba? — ezt nem lehet eldönteni. Ha nem Adyból, hanem mondjuk „Veress Ferkó”-ból lett volna nagy költő, nyilván őt tenné meg a kortársak emlékezete a tapintatosan „mulatozásnak” nevezett baráti összejövetelek vezéregyéniségének. Tristis története Ady egy temesvári napját és éjszakáját villantja elénk. Udvardy okos tanácsára a három forintból nadrágot vettek a vásáron egy forint nyolcvan krajcárért „Veress Ferkó”-nak, elnyűtt, egyetlen nadrágja helyett. Ő a semmirevaló régít el is veti magától az árnyékszéken. Igen ám, de benne felejtette a megmaradt és mulatozásra szánt egy forint húsz krajcárt. Ki menjen el érte? Sorsot húznak, s Adynak jutott ez a dicsőtelen feladat. Következik a lumpolás, utána az omnibusz-kaland. Az Ady-kutatás semmit se veszített volna, ha elmarad belőle „Veress Ferkó” szomorú, helyesebben: elszorító esete. Megelégedtünk volna Stepper összefoglalásával a fiatal Ady könnyelmű temesvári napjairól:

„Im übrigen aber führte Ady schon damals ein zwangscheues Bohemeleben. Die Gelage und das Zechen setzten schon einige Tage nach seiner Niederlassung in Temesvar ein. Er hatte rasch seine Kameraden gefunden. Kollegen aus dem Amte, Beamte vom benachbarten Gerichtshof und junge Juristen aus der Stadt. Ady, der Zwanzigjährige, wurde von ersten Tage an der Führer in allerlei nächtlichen Unternehmungen. Er liebte den Wein und vertrug ihn in bewunderungswerter Weise; er verschaffte sich dadurch rasch grossen Respekt in der Gesellschaft. Hatte er ein paar Glas getrunken, so war er bald in glänzender Laune, setzte sich in eine Ecke, liess von Zigäuner alte ungarische Lieder spielen, und sang oder deklamierte. Er liebte besonders kleine Wirtschäuser und Spelunken, Vorstadt-Lokale, wo er sich zwanglos seiner Laune überlassen konnte, vornehmlich das Wirtshaus „Zum weisen Schiff” in der Bonnazgasse, wo er sich ganz besonders zu Hause fühlte. Ueberall hatte er seinen Lieblingskellner und seinen Lieblingszigäuner. Mit einem von diesem, dem alten Zigäuner Toni in „Goldenen Löwen”, war er derart befreundet, dass der Toni dem fast immer geldlosen, sonst aber galanten Ady zuliebe die beste zahlende Gesellschaft ohne weiteres im Stiche liess. Es waren wirklich patriarkalische Zeiten, wo man mit einigen Gulden in der Tasche ein grosser Herr sein konnte. Allerdings, bei Ady fehlten so ziemlich immer „die einigen Gulden”. Irgendwie wurden aber die notwendigen 1, 2, 3 Liter Wein doch immer zusammengebracht.”

Ez az életmód megrontotta Ady egészségét. A „Venus vulgivaga”-ra Tristis is utal egy mondatában: Ady és „Veress Ferkó” „vacsora után hosszabb ismeretlen és diszkrét jellegű kóborlás után állítottak be az Aranyzarvasba . . .” Stepper ezt írja:

„Auch bleib Ady häufig aus dem Amte aus, besonders nach durchzechten Nächten. Mitte Dezember erhielt dieses Ausbleiben einen tiftigeren Grund; damals hatte sich Ady den Keim zu seiner späteren tödlichen Krankheit zugezogen und musste längere Zeit zu Bett liegen.”

A Pester Lloyd szerkesztősége ezt a megjegyzést fűzte hozzá:

„Der Adyforscher Ladislaus Sándorffy<sup>21</sup> den Zeitpunkt dieser Krankheitserwerbung versetzt auf einen späteren Termin und nach einer anderen Stadt.”

Franyó részletesen ismerteti a temesvári Ady anyagi helyzetét, részben Tristis másik Ady-cikke (*Ady Endre, a házitanító*) nyomán. Említi azonban — nem tudhatni milyen forrás alapján — Ady noteszét, amelyben számvetését jegyezte fel:

„Nem csoda, ha a sovány gázsi negyednapra úgy elfogyott, hogy még a mindennapi lóvasútra sem maradt. Ady csodálkozott a legjobban, — hová lett a pénz? Savanyú arccal számolgatta a kiadási tételeit, kis noteszében valóságos mérleget állított fel, de a bonyolult matematikai művelet végén csak azt állapíthatta meg, hogy a szó szoros értelmében „elfolyt” a pénz. Hogy mire ment el? Hát italra, borralalókra, cigányra, konflisra, nőre. A havi öt forintos lakbért még nagynehezen leszurkolta Vetti néninek,

<sup>21</sup> Sándorffy Ady-cikkeit nem találtuk meg.



de a gázsi nagyobbik részét a különböző kávéházak és kiskocsmák főurai vették át a hónapvégi adósságok fejében. Úgy negyedike táján már csak a barátai segítségéből élt, azok húzták ki a bajból kisebb villámkölcsonokkal, míg megérkezik hazuról a kosztpénz.”

Az imént azt hallottuk, hogy Ady a lakáspénzt is nehezen tudta kiszorítani a szülői háztól, most arról hallunk, hogy még „kosztpénzt” is kapott.

Anyagi gondjain úgy akart segíteni, hogy elvállalta a két Omaszta-fiú: Gyula és Lajos korrepetálását. Erről szól Trisztis előbb említett másik Ady-cikke. Anyagát nem Ady tanítványaitól, hanem az idősebb Omaszta-fiútól: Omaszta Istvántól nyerte. „A napokban Temesvárott tartózkodott rokonai látogatására, s elmondott nekem néhány kedves epizódot Ady házitanitósága idejéből.” Valóban csak epizódokról van szó a cikkben: „Aranyos, jó fiú volt a Bandi, szerettük mindannyian és őszintén sajnáltuk, hogy elhagyott minket, olyan gyorsan” — a visszaemlékezéseknek ez a summája. Tudott bánni a fúkkal:

„Tizedik esztendejük körül jártak a fiúk, eleven, jókedvű gyerek volt mind a kettő. Ady gyorsan megbarátkozott velük. Ehhez nálánál jobban senki sem értett. Tíz perc grammatika, öt perc természetrajz, három perc számtan — aztán jöttek a mesélések. De szívesen hallgatták a gyerekek! Olyan érdekes dolgokat tudott mesélni a házitanító, hogy alig engedték el, amikor már lejárt a hivatalos óra. Főleg tréfás dolgokat mesélt. Reggeltől-estig elszórakoztatta volna a gyerekeket, ha más dolga nincsen.”

Az apa is meg volt elégedve az instruktórral, pedig szigorú, fegyelmet tartó ember volt. Ady azonban kedvelte, „noha volt panasz ellene, a hivatalban is. Persze könnyebb természetű dolgok miatt”. Az Omaszta-, helyesebben az Omaszta-család rövid történetét megtaláljuk Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal* c.<sup>32</sup> könyvében. Trencsén megyei eredetű, lutheránus család volt, Omaszta Lajos neve azonban még nem fordulhat elő az 1860-ban kiadott genealogián. Omaszta István két furcsa szokását említi Adynak: verseit az éjjeli edény alatt tartotta, a másik: a kapukilincsek letörögetése:

„Emlékszem, egyszer vagy negyven kilincs volt nála. Mind kapukról törte le őket. Engem is meg akart tanítani erre a művészetre, mert ő valóságos művész volt a kilincsetörésben. Alig, hogy hozzányúlt a kilincshez, már le volt az törve. Mág sem tudom, hogyan csinálta, hiszen nem volt különösebb ereje — magyarázza Ady egykori pajtása.”

Omaszta is tud Ady betegeskedéséről:

„Ady beteg volt negyedik napja. November végén, kutyahideg fűtetlen szobában feküdt. Omaszta Pista tévedésből az iskola helyett a házitanító szegény lakásába botorált. Hóna alatt néhány hasáb fát hozott, kicsit befűteni. Ady a pokróc alatt gubbaszott. Az éjjeli szekrényen egy palack bor.”

Omaszta István öt évvel volt fiatalabb Adynál. „A bor jó ízét ő magyarázta meg az ötödikes gimnazistának egyszer az Arany János utcai hónapos szobában”, úgy, hogy pertut ivott vele. „Gyakran meglátszott rajta az ital hatása. Részeg volt?” — kérdezte Trisztis Omasztától. „Nem lehetett volna ezt sohasem állítani, hangzott a válasz, de azt, hogy ivott, nem igen tagadhatta volna. Viselkedése mégis kifogástalan volt.” Mindegyik visszaemlékezésben szó esik Ady víg kedélyéről, tréfálkozó kedvéről, ötletes ugratásairól: „Olyan víg kedélyű volt, hogy néha órákon keresztül tréfa volt minden szava.” Omaszta ezt részben borozgatására vezette vissza.

\*

A kép, amely most előttünk kibontakozott, nem igazolja azt az érzelmes, szinte melanchólikus rajzot, amelyet Bóka László készített *Ady Endre pályakezdése* c. könyvében<sup>33</sup> a Temesvárott „remetészkedő” fiatal Adyról:

„Itt nem lehet még kocsmáznia sem úgy, mint a zilahi diákdombi kocsmákban vagy Debrecenben, — nincs kívül, s a sváb kocsmáros sörissza, jámbor polgárokhoz van

<sup>32</sup> VIII. (Pest, 1861.) 228.: „Trencsén vármegyei czimerleves nemes család. Címerlevelük a nevezett vármegyében 1602-ben hirdettetett ki. . . . De a család nagyobb része Békés vármegyében Csabán telepedett meg. Ez ágból többen Békés megyei hivatalt viseltek, így Lajos 1837-ben főadószedő volt.” Nyilván ebből az ágból származott „rozváci Omaszta Lajos” a temesvári tábla segédhivatalának igazgatója.

<sup>33</sup> Ady Endre pályakezdése. Bevezetés az Ady-kérdésbe. Budapest, 1955. (Ady Endre élete és művei I.) 69—72.

szokva s országos vásárkor nem egy inkább becsukja a boltját, semhogy helyet adjon a rác marhakereskedők duhaj kedvének. Itt bizony nem lehet mást csinálni, megbújni szegényes szállásán, olvasni és írni és mérhetetlenül vágyakozni Zilah után, ahol ő most sem díjnok, hanem „városunk költője”. Mint a szárazzatett hal, úgy kínlódik, úgy vágyakozik és úgy érlelődik. Mert itt válik igazán költővé, elhagyatott remeteségében, itt írja az első olyan versét, mely alá már oda meri írni a nevét.”

Annál inkább egyetérthetünk azzal az értékeléssel, amit Bóka nyújtott a Temesvárot írt és a *Szilágy* c. zilahi napilapban megjelent verséről: *Milyen az ősz?* . . . A hazavágyás és a távolból is megszólaló diákszerlem verse ez. „Még nem Ady-vers, de már kétségtelenül vers”, de még valóban Reviczky hangján.

Hány verset közölt Adytól a temesvári hónapokban a *Szilágy*? Bóka szerint „1897-ben nem is jelent meg több verse”. Ady Lajos „egyik-másik ez időből való” verséről beszél, s azt állítja, hogy „ez a lelkiállapot a folytonos hazavágyódás, hosszú panasz után termékeny, bőségesen buzgó forrásává lesz új meg új verseknek”. A temesvári Ady-irodalom is emlegeti Ady verselését. Omaszta István így jellemezte Ady temesvári költészetét:

„Hát bizony sem én, sem a családnk nem is sejtettük akkoriban, hogy a mi kedves fiatal házitanitónk valamikor az új Magyarország legnagyobb költője lesz. Már akkor is írt ugyan verseket, ha jó kedve volt, némelyiket felolvasta nekem, de ahogy visszaemlékszem, ezek csak afféle könnyű fajsúlyú, szentimentális versikék voltak, minden eredetiség nélkül. Most, hogy Ady egész költői művét, páratlanul gazdag líráját ismerem, nyugodtan állíthatom, hogy azokban a régi versekben nyoma sem volt Ady képgazdagságának, forradalmi szenvedélyének, tragikus magyar viaskodásának. Inkább olyan alkalmi költemények voltak; az első szerlem sóvárgása . . . megcsalt álmok . . . a búcsúzás bánata . . . vagy pedig tréfás bökkversek, mindenféle aktuális témáról.”

„Nagyszerű volt ezután még gyakrabban meglátogatni a házitanitót. Micsoda finom vicceket tudott az mesélni. Hát még amikor azt a tréfás versét olvasta fel, amely úgy végződött: „És jégre vittél engemet”.

Erre a verssorra még ma is, húsz év után, kitűnően emlékezik Omaszta István magyar kir. igazságügyminisztériumi főtitkarszék vezetője.

A tréfás vers emléke Adyval kapcsolatban a legköltőibb. Valami lányról volt szó a versben. A lány elcsalta Bandit a jégre. „És jégre vittél engemet” — ma is fülében cseng a versnek refrainje. Amikor jókedvű volt Ady, mindig elszavalta. De szavalt más is. Az éjjeli szekrényben tartogatott egy csomó verset.”

Többnyire ilyen fajta verseket írt Ady Temesvárott. Bizonyára bőségesen akadtak közöttük szerelmes versek is. Kinek udvarolt Temesvárott? „Lányról sosem beszélt Ady?” — kérdezte Tristis Omasztától. Ez volt a válasz:

„Nem. Előttem sosem említett lányt. Nekem sose beszélt lányról. Nem láttam őt egyszer sem lánytársaságban. Makoldy Margit, Makoldy táblai hivatalnok, földijének a leányával volt jó ismeretségben, de nem udvarolt neki se, másnak se tudtommal.”

Makoldy Margit kislány volt még akkor. Később szép hajadonná serdült. Arcképe látható *Három eredeti magyar dal* c. szerzeménye címlapján, amelynek szövegét és zenéjét is ő írta. A korra jellemző érzelgős, gyenge verselmények Ákosi Makoldy Margit versei. Sem ennek, sem a *Tavaszi Napsugár* c. 4 *Eredeti Dal* tartalmazó szöveges kottájának nincs évjelzése. Az előbbit azért érdemes említeni, mert első dala a korabeli szentimentális Rákóczi-kultusz szerény dokumentuma:

Hej! kétszáz esztendő óta  
Sír, zokog a magyar nóta,  
Oda hallott Rodostóra,  
Rákóczy Nagy fejedelmünk  
Készen áll az indulóra.

Nem sír majd a magyar nóta,  
Mint kétszáz esztendő óta,  
Itthon lesz a nagy Rákóczy,  
Kossuthnak Magyarországot  
Segít majd feltámasztani.

Kossuth apánk ketten lesztek,  
Akik fiadnak segíttek  
Szabaddá tenni e hazát:  
Tartsd meg Isten a magyarnak  
Kossuth Lajos édes fiát.

Tehát 1906-ban jelent meg „Kossuth Ferencz kereskedelemügyi k. minister úr ő nagyméltóságának mély tisztelettel ajánlva”. A címlapján levő két tulipán az akkor divatos tulipán-mozgalomra utal. A másik kottát „Lendvai Lilike kisasszonynak” ajánlja a szerző.<sup>34</sup>

Egy másik temesvári lányról Franyó ír:

„Sokszor elgondolkoztam azon, hogy vajon ez a jóképű, szeretetreméltó Ady, aki olyan szép szerelmi verseket tud írni, vajjon kinek udvarol? Ki lehet az a temesvári lány, akihez mélyebb vonzalom fűzi? Nos, egyszer valahogy meghallottuk, hogy megismerkedett egy Gál Gizi nevű 18 éves masamóddal, aki gyakran megvárta, amikor a hivatalos óra leteltével kijött a törvényszéki palotából. Ilyenkor Ady elkísérte a csinos, nyúlánk, szőke leányt addig a belvárosi üzletig, ahol dolgozott. Ennyit tudunk meg temesvári flörtjéről, melynek emlékét egy később, 1900. január 6-án a nagyváradi „Szabadság” című lapban közölt vers is őriz: Dal az interurbán telefonról címen:

Gizust Temesvárt ismerém meg  
Bájos, kacér lány, nagy hamis.  
Igaz híve a nő-erénynek,  
Fájón vallom be magam is.  
A bucsun csókot kértem tőle,  
S ő azt felelte dévajon:  
Majd, ha Váradról diskurálhat,  
Majd, ha megnyil a telefon,  
Az interurbán telefon.

Gizust, a kis kacért, az édest,  
Tegnap zavarba hoztam ám,  
Felcsengetém sürgős beszédhez.  
Tudom, pirult a kis leány.  
Bejelentem, hogy a jövő héten  
Bizonytal a szaván fogom,  
Mert most Váradról diskurálok,  
Mert hát megnyilt a telefon,  
Az interurbán telefon.

Ady Dózsa-verseit Gagyi László *Barangolás Ady nyomában* c. „szeszélyes útirajz”-ában<sup>35</sup> temesvári élményéből származtatja:

„Dózsa György!

Lehet-e mélyebbet mondani a temesvári évekről? A mélységek mélyéről ragdta felszínre a gőg egész rendjét megfenyegető hatalmas jelképét. Micsoda érzések kavarghattak a sötétben vaksin másoló díjnyokban, aki már Zilahon is piros égáljról, égő falvakról indítja első nehéz sorait.”

Mi ne fogadjuk el ezt a hangulatkeltő, tetszetős állítást, amely Franyót is megkísértette. Ady fantáziáját nem ragadta meg a temesvári Dózsa-emlék, a Dózsa György kivégzésének helyén állított Mária-szobor az Erzsébet-úrosban, a Hunyadi út és a Dózsa utca sarkán.<sup>36</sup> Gagyi így ír erről az emlékműről:

<sup>34</sup> Mind a kettő megvan a Ráday Könyvtár Ady-gyűjteményében

<sup>35</sup> Igaz Szó. V/1957. 657–678. A folyóirat Ady Endre-emlékszámban. Egyik rajzos illusztrációja: Temesvár, az „Arany Ökörhöz”.

<sup>36</sup> Az emlékműről ezt olvashatjuk Berkeszi említett könyvének 72. lapján: „Mária-szobor a Dózsa György kivégzése helyén. A Belvárosból a Józsefvárosba menve, annak mindjárt a szélén, balról, egy szerény Mária-szobor ötlík szemünkbe, a melyet a hatvanas években emeltek, állítólag azon a helyen, ahol az 1514-ki parasztlázadás vezérért vastrónba ültették és tüzes vaskoronával megkoronázták. Történeti bizonyítékaink ugyan nincsenek arról, hogy a kivégzés csakugyan ezen a helyen történt, de annyi tény, hogy ahol a szobor most áll, már emberemlékezetet meghaladó idők óta volt valami kegyjel, hol a falusi nép összegyülekezett és imádkozott, hogy hasonló szerencsétlenségtől Isten mentse meg hazánkat. A nép mindig ezt a helyet tartotta a kivégzés helyének. Legújabbban tervben van már, hogy a mai szerény emlék helyett 20.000 korona költséggel egy nagyobb igényű kápolna emeltessék a kijelölt telken, melyet a város erre a célra fenn is tartott.” — A Mária-szobor képét l.: MÁRKI SÁNDOR: Dósa György. Budapest, 1913. Önálló melléklet a 496. és a 497. l. között.

„Franyó végigvezet az úton, amelyen naponta járt Ady. Ennek az útnak központi élménye a Hunyadi-vár, amelynek az ablakából 1514-ben a parasztból lett Bakócz Tamás biborosérek összevont szemmel nézte a parasztból lett Dózsa György kegyetlen megégetését. Perzselte-e az orrát az erdélyi paraszthős húsának szaga?

Nem vallott erről.

De Ady vallott.

Őt perzselte. Ő vállalta a megégetett Dózsát. Mit mondjunk többet?

A tüzes trón helyén ma egy kőbevésett szende Szűzmária mosolyog. Vajon nem kérdezte meg tőle a nehéz gondolatokkal viaskodó Ady: mit tettél azokért, akik harapták a meggyötört vezér húsából?

Semmit, nyilván semmit, hiszen ennek az elfinomított arcú szűznek egész életében a saját fiára kellett gondolnia.”

Ady ebben az időben még nem sokat törődött Dózsa Györggyel. Négy Dózsa-verse közül az első kettő (*Dózsa György lakomáján* és *Dózsa György unokája*) csak 1909-ben *Az Illés szekerén* c. kötetében *Az utca éneke* ciklusában jelent meg. Ha Dózsa alakja előbb is foglalkoztatta volna, ennek nyoma lenne korábbi költészetében. Az impulzust nem a temesvári emlék, hanem egy Dózsa-családdal való rokonság adta neki. Ady maga is említi, hogy a Visky-család révén rokonságban volt a diósadi Dózsa-családdal.<sup>37</sup> Erre a rokonságra utalhat a *Dózsa György unokája* c. versének első két sora:

Dózsa György unokája vagyok én,  
Népéért síró, bús, bocskoros nemes.

Az eddig előkerült forrásokból: kéziratos dokumentumokból és a temesvári sajtóban megjelent Ady-cikkekből ennyit tudunk megállapítani a fiatal Ady temesvári tartózkodásáról. Bőven éltünk idézetekkel, elsősorban azért, mert az anyag nehezen hozzáférhető, s kívánatos, hogy ezeket a szövegeket a további kutatás használni tudja. A kutató munkát nem fejeztük be ezzel a tanulmánnyal, s ha további igyekezetünk számottevő eredményeket hoz, arról is be fogunk számolni majd az *Irodalomtörténeti Közlemények* lapjain.

## Komlós Aladár

### ADALÉKOK A NYUGAT ÍRÓINAK MŰVEIHEZ

#### *Karinthy Frigyes, Kosztolányi és az Izé*

Karinthy Frigyes életrajzíróinak elkerülte figyelmét az *Igy írtok ti* szerzőjének egy korai irodalmi szereplése: hogy felelős szerkesztője volt az *Izé* c. élclapnak, mely 1909. okt. 15-től 1910. jan. 7-ig élt. Pedig az *Izé* mint az egykori gazdag magyar élclapirodalomnak és a század-eleji magyar szellemi kivirágzásnak rövidéletű, de rokonszenves emléke, önmagáért is megérdemli, hogy számontartsuk. Főszerkesztőként Paulini Béla jegyezte a lapot, felelősként Carinti. (Igy!) Munkatársakul Ambrus Zoltánt, Heltait, Kosztolányit, Molnárt, Szép Ernőt, Szinit, Szomaházyt ígérte, rajzolói Egri (Igy!), Gulácsi (Igy!), Gara Arnold, Gyenis, Kubinyi, Oláh Sándor, Petz Margit, Perloth Csaba, Tipari Dezső, Ruszti Gyula, Vészi Margit, Vadász Miklós voltak, olyan művészgárda tehát, aminővel magyar élclap sosem dicsekedhetett; a lap titkár Turcsányi Elek.

Irodalomtörténetírásunknak általában az eddiginél jóval nagyobb figyelmet kellene fordítania régi élclapjainkra, a múlt század 50-es éveit, tehát száz év óta legjobb íróink gyakran feledésbe merült írásai bujkálnak hasábjaikon. Karinthy az *Izé*ben jelentette meg (-inti) álneven *A kis Szűz* c. paródiáját s több folytatásban név nélkül *A Csömöri úttól egészen a Filatóri-gátig* c. Verne-paródiáját, Kosztolányi Wedekind *Az én síremlékeim* c. versének fordítását és *A vicéné* c. szép költeményét, amely fejlődésének érdekes dokumentuma s részvétmelegített realizmusával már mintegy kései novelláinak ígérete. De a műtörténet sem melőzheti — többek közt — Egri József Meunier-re emlékeztető, többnyire proletárokat ábrázoló erőteljes rajzainak számbavételét.

Az *Izé* fényes munkatársi gárda ellenére egy negyedévi fennállás után megszűnt, nyilván mert nem bírta a versenyt népszerű riválisaival: a Gábor Andor szerkesztette borsos

<sup>37</sup> FÖLDESSY GYULA: Ady minden titkai. Ady-kommentárok. Budapest 1949. 77.